

OVER TWEE VERLANGLIJSTJES

Ruut Veenhoven

In: 'Maasmondig', 3de jaargang, nr. 10, 1971, blz. 296-298

1 DE GEMEENTENOTA

De gemeente Rotterdam heeft een welzijnsnota gemaakt. Een discussienota. Een degelijk uitziend stuk met een loodzware wetenschappelijke inleiding voorop. In die inleiding wordt het welzijn van de burgers in verband gebracht met de mogelijkheden om hun wensen te realiseren. In het vervolg wordt een groot aantal levende wensen geïnventariseerd. Uitgesplitst naar verschillende deelgebieden. Duidelijke prioriteiten worden niet aangegeven. Eigenlijk biedt de nota in zijn uitwerking niet meer dan een vrijblijvende verzameling van politieke verlanglijstjes. Een verzameling waarbij nauwgezet is aangerekend op welke punten de gemeente al activiteiten heeft ontplooid. Men kan zich afvragen wat de bedoeling van z'n stuk is. Goedgelovigen kunnen het zien als een aanzet tot een complete heroriëntatie van het beleid. Kwaadwilligen als een zoethoudertje.

2 DE SOCIOLOGEN NOTA

Het sociologencontact heeft ook een nota gemaakt. Een antwoord op de gemeentenota. Ook de sociologennota heeft het karakter van een verlanglijst. Een lijst van eigen politieke verlangens, die de sociologen in de gemeentenota niet hebben teruggevonden. Verder wijzen de sociologen op lacunes in de informatie, die de gemeentenota biedt. Soms bij het kinderachtige af. Als al hun eisen om extra informatie vervuld zouden zijn, zou deze discussienota de dikte van een woordenboek hebben gekregen.

Jammer, dat de sociologen zo weinig ingaan de wetenschappelijke inleiding. Een poging tot analyse van de determinanten van het menselijk welzijn had hun bijdrage boven het niveau van een verlanglijstje kunnen verheffen. Er wordt wel een poging tot analyse aangekondigd, maar die blijkt uiteindelijk niet meer om het lijf te hebben dan een verzoek om subsidie voor eigen activiteiten. Gevolg van het ontbreken van deze analyse is, dat ook de sociologen vervallen in de oppervlakkigheden, die de gangbare discussies over welzijn kenmerken. Het begrip welzijn wordt gehanteerd als een etiket voor totaal verschillende en niet met elkaar in verband gebrachte zaken. De determinanten van het welzijn worden met groot gemak gelijkgesteld aan eigen ideologische stokpaardjes. Een gemiste kans.

3 EEN ÉÉNZIJDIGHEID IN BEIDE NOTA'S

Het zwakke punt van beide nota's ligt naar mijn smaak in de bepaling van de determinanten van het welzijn. Bij ontbreken van duidelijk inzicht hierin vervalt men makkelijk tot een inventarisatie van momenteel levende wensen en ideeën. Vooropgesteld: kritiek op de wetenschappelijke basis is makkelijk. Makkelijker, dan het bieden van z'n basis. Er is nog geen uitgewerkte theorie van het menselijk welzijn. Hoogstens is er enig wetenschappelijk werk gedaan naar het functioneren van de welzijnszorg. Iedere poging om de determinanten van het welzijn in kaart te brengen is dan ook riskant.

In de gemeentenota eerst een poging tot afbakening van het begrip. „Welzijn verwijst positief naar een gevoel van welbehagen of voldoening, negatief naar het verhinderen van

onvoorziene storingen in het natuurlijk of sociaal milieu'' (blz. 12). Ik stel voor het bij het eerste te houden. Bij het gevoel van welbehagen of voldoening. Opnemen van de genoemde storingen in de omschrijving brengt het gevaar met zich mee, dat oorzaak met gevolg verward wordt.

Nu de determinanten. Kortgezegd komt de theoretische visie, die in de gemeentenota ontwikkeld wordt hierop neer, dat het welzijn afhankelijk wordt gesteld van de mate van behoeftebevrediging. Er wordt geconstateerd, dat de behoeften de laatste jaren sterk gegroeid en veranderd zijn. Er zijn ook geheel nieuwe behoeften bij gekomen. Behoeften aan het ontwijken van hinderlijke bijverschijnselen van de industriële ontwikkeling. Die behoeften manifesteren zich in verwachtingen. De verwachting, dat die behoeften bevredigd zullen worden. Die verwachtingen kunnen vaak niet gehonoreerd worden. Hetzij door ontbreken van middelen, hetzij door blokkering van de toegang tot die middelen. De theoretische inleiding mondt uit in een pleidooi om vooral aan het laatste aandacht te besteden. Een pleidooi om de samenleving zo in te richten, dat bij de gegeven middelen een ieder zo goed mogelijk aan zijn trekken kan komen en zijn behoeften zo ver mogelijk kan bevredigen.

In het vervolg van de nota wordt het accent anders gelegd. Er wordt gepleit voor het aandragen van een veelheid van voorzieningen ter bevrediging van allerlei geconstateerde behoeften en er wordt aangedrongen op verbetering van het contact met de burgerij, opdat de gemeentelijke overheid een beter inzicht krijgt in wat er aan behoeften leeft.

Kortom: men gaat uit van een geconstateerd pakket van behoeften en zoekt middelen om die behoeften te bevredigen. Als de middelen aanwezig en toegankelijk zijn verwacht men een toeneming van het welzijn. De sociologennota is op dezelfde leest geschoeid.

Een logische gedachtengang. Echter ook een éézijdige gedachtengang. En wel éézijdig in die zin, dat de menselijke behoeften als een gegeven beschouwd worden. Impliciet geldt als uitgangspunt, dat een welzijnsbeleid niet meer kan inhouden, dan het aandragen van middelen.

We kunnen de zaak ook anders bekijken. We kunnen analyseren, hoe de menselijke behoeften tot stand komen om vanuit dat inzicht beleidsmaatregelen te treffen.

Hoe komen de behoeften tot stand? We weten er weinig van, maar toch wel iets. We weten, dat een aantal algemene basisbehoeften zijn aangeboren. We weten ook, dat die behoeften goeddeels hun vorm krijgen in het socialisatieproces. Tijdens het socialisatieproces ontwikkelen zich ook behoeften. Verder weten we ook, dat behoeften niet altijd even sterk ervaren worden. Vrijwel iedereen heeft behoefte aan sociaal aanzien, maar de mate, waarin men dat nodig heeft om zich lekker te voelen verschilt naar persoon en omstandigheden. Het is niet precies duidelijk, welke factoren allemaal de hoogte van de behoeften bepalen. Er liggen wel een paar voor de hand. Het ligt voor de hand, dat een behoefte sterker ervaren zal worden, als de verwachting aanwezig is, dat hij gehonoreerd zal worden. In ieder geval zal bij aanwezigheid van die verwachting de frustratie bij uitblijven van bevrediging groter zijn, dan wanneer die verwachting niet gekoesterd werd. Een hiermee verband houdende factor is de perceptie van de mogelijkheden tot behoeftebevrediging. Naarmate men meer mogelijkheden ziet tot bevrediging van een behoefte, zal die behoefte zich ook sterker laten voelen. Dat ligt niet alleen voor de hand, het is ook aangetoond.¹⁾ Het is ook bekend, dat gebrek aan mogelijkheden voor het realiseren van behoeften alleen niet voldoende is om sociale bewegingen in het bijzonder revoluties op gang te brengen. Pas als het uitzicht op verbetering van de situatie geopend wordt, krijgen de behoeften voldoende kracht om de mensen in beweging te brengen.

Hiervan uitgaande kunnen we ook enigszins verklaren hoe het komt, dat de vervulling van de ene behoefte vaak weer andere behoeften oproept of activeert. We kunnen dat verklaren in termen van gewijzigde verwachtingen en verandering van de visie op de

mogelijkheden tot behoeftebevrediging. Voorbeeld: regelmatige loonstijgingen kunnen onder bepaalde omstandigheden de verwachting oproepen, dat het loon steeds zal blijven stijgen en kunnen ook de indruk wekken, dat een aanzienlijke ruimte voor loonsverhoging aanwezig is. Al dan niet terecht. De behoefte aan een ruimer inkomen doet zich daardoor sterker gevoelen. De frustratie bij het uitblijven van overeenkomstige bevrediging eveneens.

Een welzijnsbeleid zou ook vanuit deze mechanismen kunnen werken. Er kan gestreefd worden de groei van deze behoeften gelijke tred te laten houden met de mogelijkheden. Zoals gezegd, kan dat via het socialisatieproces. Een fundamentele, maar hoogst ingewikkelde ingreep. Een ingreep, die ethisch ook niet zonder bedenkingen is. Het kan ook eenvoudiger. We kunnen de verwachtingen en de perceptie van de situatie beïnvloeden.

Hoe? Bijvoorbeeld via de voorlichting. Dan geen voorlichting, die op feestelijke toon vertelt, hoe sjiek het allemaal wel voor elkaar is in Rotterdam, maar voorlichting, die duidelijk maakt wat er te verdelen is, hoe het verdeeld is. Ook inspraak van de burgers is in dit kader van belang. Geen directer middel om de burgers met de beperktheid van de mogelijkheden te confronteren, dan door hen te betrekken bij de verdeling ervan. Mensen, die zelf hebben meegeholpen de schaarse eindjes aan elkaar te knopen zullen meer inzicht in de situatie hebben, zullen daardoor duidelijker zien wat er niet mogelijk is en zullen de onhaalbaarheid van onhaalbaarheden makkelijker accepteren. Het zal duidelijk zijn, dat een dergelijk effect alleen bereikt kan worden met een werkelijke en massale inspraak. Duidelijk niet bij een inspraak, die niet verder gaat dan het openen van een loket voor wensen en klachten op het gemeentehuis. Ook niet bij inspraak van voormannen van pressiegroepen alleen. Werkelijke inspraak vereist, dat iedere burger, die dat wil, zijn stem kan laten horen bij de vaststelling van prioriteiten. Van de Zwitserse referendum-democratie is in dit verband veel te leren. Ter voorkoming van misverstand: ik propageer hier geen democratisering vanuit ideologisch standpunt, maar als technische maatregel in het kader van een welzijnsbeleid. Als middel om onrealiseerbare behoeften terug te schroeven. Vanuit dit gezichtspunt zijn ongetwijfeld nog meer maatregelen denkbaar.

Afremmen van de groei van de behoeften kan ook worden aangepakt via de factoren, die overtrokken verwachtingen in het leven roepen. De reclame zou aan banden kunnen worden gelegd. Politici zouden zich kunnen matigen bij het beloven van gouden bergen. Dat laatste geldt zeker voor de opstellers van de gemeentenota. In het kader van een welzijnsbeleid is het natuurlijk onverstandig mensen lekker te maken met beloften, of uitspraken, die als beloften worden geïnterpreteerd, die nog in geen honderd jaar kunnen worden waargemaakt. Op korte termijn levert zo iets applaus, op langere termijn onvrede.

4 CONCLUSIE

Kortom: zowel de nota van de gemeente als die van het sociologencontact stellen het welzijnsbeleid voor als een voortdurend aandragen van voorzieningen en zien het beïnvloeden van de behoeften niet als een object voor het beleid. Hoe loffelijk hun goedgeefsheid ook moge zijn en hoe juist de argumenten, waarmee zij de noodzakelijkheid van hun voorstellen motiveren, dit beleid houdt het gevaar in, dat de behoeften sneller blijven groeien dan het middelenpakket en dat men tot in einde van dagen bezig zal blijven met het dempen van een steeds dieper wordende put. Deze situatie roept nog een ander gevaar op. Waar de behoeften de mogelijkheden verre overschrijden en de overheid de koek verdeelt, zal de overheid steeds aan sterke politieke druk bloot staan. Die druk op de overheid roept een steeds sterkere afsluiting van de overheid op. Bureaucratisme is één van de onmiddellijke gevolgen. De betere relatie tussen burger en overheid, waar wij allen de mond zo vol van hebben, is daarmee zeker niet gediend.

1) Atkinson, i. W. en Feather, N. T. A Theory of Achievement Motivation. New York 1966.